

Когут-Ференс О. І.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Kohut-Ferens Oksana

PhD in Economics,

Associate Professor of International Economic Relations Department

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ГЛОБАЛЬНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

Анотація. В статті досліджено ключові особливості регулювання функціонування світового енергетичного ринку за посередництвом міжнародних організацій. Розглянуто твердження науковців відносно фундаментальних особливостей роботи міжнародних організацій в глобальному регулюванні функціонування світового енергетичного ринку. Встановлено, що світові енергетичні ринки швидко трансформуються. В статті обґрунтовано структуру міжнародної енергетики в контексті регулювання функціонування світових енергетичних ринків. В ході дослідження встановлено, що ключовими завданнями регулювання функціонування світового енергетичного ринку в глобальних масштабах є: підтримання стабільності функціонування світового енергетичного ринку в довгостроковій перспективі; споживання енергетичних ресурсів за принципами врахування потреб екології.

Ключові слова: енергетика, енергетичні ресурси, міжнародні організації, регулювання, світовий енергетичний ринок, енергетична безпека.

Вступ та постановка проблеми. Енергетика як основа цивілізації впливає на напрямки та темпи економічного та соціального розвитку світу, його безпеку та міжнародні відносини. Практично всі сторони людського життя тією чи іншою мірою пов'язані з перетворенням та використанням енергії. Забезпечення їжею, одягом, спорудження житла та підтримання в них комфортних умов, транспорт вантажів та переміщення людей, зв'язок та обмін інформацією – далеко не повний перелік сфер діяльності, потребують витрат енергії. Світові енергетичні ринки швидко трансформуються. Технологічний прогрес створює принципово нові можливості у виробництві, транспортуванні та споживанні енергії, посилюється міжпаливна конкуренція, змінюються підходи до регулювання енергетичних ринків, диверсифікується склад використовуваних енергоресурсів, основні учасники ринку переглядають свої стратегії. Світова енергетика у XXI столітті стоїть на порозі гігантських перетворень. Високі ціни на енергоносії на початку сторіччя підштовхнули науково-технічний прогрес, що призвело не тільки до підвищення міжпаливної конкуренції, а й до зростання конкуренції між традиційними та нетрадиційними джерелами вуглеводнів, а також інтенсифікували процеси енергозбереження, обмежуючи тим самим темпи зростання світового енергоспоживання. У ці роки світовим співтовариством була артикульована проблема необхідності запобігання змінам клімату, що стала драйвером зусиль щодо обмеження ролі вихопного палива. При цьому стрімко змінюється сама архітектура світових енергетичних ринків, перерозподіляються ролі між основними їх учасниками, з'являються нові гравці та формуються нові регіональні ринки, а чинні змінюють правила свого функціонування. Отже, враховуючи зазначене надзвичайно актуальними стають питання відносно чітких механізмів регулювання функціонування світового енергетичного ринку та визначення відповідних структур, що здійснюють таке регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ключових питань міжнародного регулювання сві-

тового енергетичного ринку присвятили велику кількість наукових досліджень як вітчизняні так і закордонні науковці такі як: Veerroot M. [2], Білоцький С. [3], Юр'єва П. Б. [4] та інші представники міжнародних організацій з питань регулювання функціонування світового енергетичного ринку.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Розвиток глобальної економіки характеризується посиленням конкурентної боротьби за не відновлювані ресурси. Світовий енергетичний ринок лідирує в структурі торгівлі міжнародної за вартісними характеристиками. Порівнюючи світовий енергетичний ринок із іншими ринками галузевими, варто зазначити, що він має більшу залежність від кон'юнктури глобальної економіки, демографічного стану в світі, геополітичного стану та ін. Коливання світової економіки першочергово відображаються на ринках енергоресурсів. Таким чином дослідження стану регулювання світового енергетичного ринку на міжнародному рівні має надзвичайну актуальність. Саме регулювання функціонування світового енергетичного ринку на міжнародному рівні дасть можливість ефективно вирішувати глобальні проблеми розподілу енергетичних ресурсів, спонукає до раціонального їх використання дасть змогу встановлювати ключові засади енергетичної безпеки в світі.

Метою статті виступає дослідження стану та перспектив розвитку міжнародного регулювання світового енергетичного ринку.

Результати дослідження. Розвитком енергетики та прогнозом її функціонування зацікавлені не лише енергетичні компанії, а й інші учасники ринку. Першочерговими факторами при цьому є економічні механізми, що регулюють світові енергетичні ринки, причому не такі важливі цифри, що лежить в їх основі, а розуміння проблем видобутку та споживання енергоресурсів. Важливо розуміти провідну роль, яку можуть відігравати ринки та глибоко продумана політика у вирішенні двоїстої проблеми: як задовольнити енергетичні потреби наростаючої кількості населення, і як це зробити безпечно та стійко. Сучасну

економіку енергетичної галузі продовжують формувати такі тенденції, як індустріалізація, урбанізація та автоматизація. Ці тенденції пов'язані з:

- збільшенням обсягу споживаної енергії та зростанням споживчого попиту;
- підвищенням ефективності видобутку та споживання енергії;
- зростаючою диверсифікацією джерел енергії.

Для великої кількості країн світу енергетика виступає основою економічного, соціального та політичного розвитку. Кінець ХХ століття ознаменувався зміцненням взаємовідносин в сфері енергетики, насамперед як наслідок кризових станів, котрі дали поштовх до значних потрясінь світового господарства в цілому. Бажання розв'язати зазначені проблеми спонукало до активізації глобальної міжнародної енергетичної політики.

В умовах кардинальних перетворень котрі відбуваються на світових енергетичних ринках актуальності набуває оновлення та вдосконалення міжнародного регулювання енергетичної співпраці. Розглянемо предметно структуру міжнародної енергетики в контексті регулювання функціонування світових енергетичних ринків рис. 1.

Аналіз міжнародної практики свідчить про те, що міждержавні організації повинні відповідати певним ознакам, а саме мати установчий міжнародний договір, постійні органи, а також поважати суверенітет країн-членів.

Серед організацій загальної компетенції, в яких велика увага приділяється глобальним економічним, включаючи енергетичні, проблемам є ООН. Насамперед її діяльність належить до проблем доквілля планетарного масштабу. Це знайшло своє відображення у прийнятій делегаціями понад 160 держав на конференції в Ріо-де-Жанейро Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, у розвиток якої у грудні 1997 року у Кіото (Японія) було підписано Протокол про зміну клімату. В даний час відбувається процес розвитку інститутів та міжнародно-правової бази світової кліматичної політики, безпосередньо з глобальної енергетикою. Цікаво відзначити, що у 70-ті роки минулого століття низка країн виступала за створення всесвітньої енергетичної організації під егідою ООН.

Організація країн-експортерів нафти ОПЕК: «це міжнародна міжурядова організація, яка створена нафтови-

добувними державами для стабілізації цін на нафту. До складу даної організації входять країни: Алжир, Ангола, Венесуела, Габон, Іран, Ірак, Кувейт, Катар, Лівія, Об'єднані Арабські Емірати, Нігерія, Саудівська Аравія і Еквадор. Штаб-квартира ОПЕК знаходиться у Відні. Генеральним секретарем цієї організації з 1 серпня 2016 року є Мохаммед Баркіндо» [1].

Ключова мета організації країн-експортерів нафти: «полягає в координації діяльності та вироблення спільних напрямків політичних дій в питаннях видобутку нафти країнами-учасниками, а також стабілізація цін на нафту, забезпечення стабільних нафтових поставок споживачам і отримання віддачі від інвестицій нафтової галузі. Під контролем країн-учасниць ОПЕК знаходиться близько 79 % запасів нафти всього світу. На частку цих країн припадає також 44 % загальносвітового видобутку нафти і орієнтовно половина її світового експорту» [1].

З метою захисту національних енергетичних інтересів, відносно забезпечення енергетичної безпеки внаслідок збільшення цін та обмеження обсягів реалізації енергетичних ресурсів країнами ОПЕК (Організації країн – експортерів нафти) в результаті нафтової кризи 1973–1974 років у 1974 році в Парижі створено автономний міжнародний орган Міжнародне енергетичне агентство (ІЕА).

Бірепот М. акцентує увагу на тому, що: «МЕА входить до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), але діє автономно. Агентство об'єднує 28 країн Європи, Північної Америки та Південно-Східної Азії, та виражає інтереси переважно економічно розвинених країн, які є імпортерами енергоносіїв. Вищим органом МЕА, який приймає рішення, є Керівна рада у складі високо посадовців країн-членів, зокрема, міністрів, відповідальних за енергетику» [2].

Білоцький С. зауважив, що: «МЕА виступає як міжурядова організація координаційного типу й багато в чому обмежена стосовно нормотворення та правозастосування, що пояснюється її органічним зв'язком з ОЕСР через делегування МЕА повноважень Ради ОЕСР у сфері енергетики» [3, с. 411].

Юр'єва П. Б. звертає увагу на те, що: «від моменту заснування Агентства мало на меті координацію політик держав у енергетичній сфері. У 1974 р. було укладено

Рис. 1. Глобальна структура регулювання міжнародної енергетики

Джерело: сформовано автором

Угоду про міжнародну енергетичну програму, яка передбачала: встановлення мінімального рівня запасів нафти та нафтопродуктів, рівних 70-денному імпорту за відповідний період попереднього року (пізніше до 90 днів), а також гнучкий порядок перерозподілу надлишків нафти та нафтопродуктів між країнами-членами у разі потреби та максимальну частку однієї країни-постачальника енергоносіїв обсягом 35% від усього імпорту» [4, с. 86].

МЕА є ініціатором інновацій у сфері енергетики: «в останні роки експерти МЕА активізували аналіз та прогнозування світового ринку природного газу, звертаючи велику увагу на збільшення міжнародної торгівлі зрідженим газом, що впливає на рівень цін інших енергоносіїв. Важливе місце серед функцій МЕА посідає вжиття заходів щодо підвищення ефективності використання вугілля, оптимізації споживання природного газу, гідро електроенергії та, у певних рамках, атомної енергії. Протягом останнього часу спостерігається також прагнення МЕА впливати на політику ОПЕК (організація, що неодноразово рекомендувала впливовим її членам збільшити видобуток нафти та утриматися від підвищення цін)» [5].

Отже, підсумовуючи вищенаведене варто наголосити на тому, що МЕА має значний вплив на регулювання світового енергетичного ринку, в першу чергу за рахунок цінового механізму та всіх ланок постачання та реалізації енергоресурсів.

Посилення міжнародного регулювання світового енергетичного ринку започаткувалося наприкінці ХХ століття: «першим широкоформатним багатостороннім міжурядовим документом в галузі регулювання світового енергетичного ринку є Європейська енергетична хартія, підписана в Гаазі 17 грудня 1991 р. Хартія окреслила ключові шляхи співробітництва, а саме: розвиток торгівлі енергоресурсами при відкритому та конкурентному ринку енергетичних продуктів, матеріалів, обладнання та послуг; доступ на комерційних умовах до енергоресурсів; координація енергетичної політики та стабільність правової бази для розробки ресурсів; спільні заходи щодо забезпечення ефективності використання енергії, охорони навколишнього середовища та безпеки ядерної енергетики» [6].

Початок ХХІ століття ознаменувався приєднанням до регулювання міжнародного енергетичного ринку вищого міжнародного форуму «Велика вісімка». На засіданні «Великої вісімки» було встановлено: «необхідність вирішення ряду серйозних та взаємопов'язаних проблем, що включали високі та нестійкі ціни на нафту, зростаючий попит на енергоресурси, зростаюча залежність багатьох

країн від їх імпорту, потреба в величезних інвестицій та ін. Загалом, рішення Великої вісімки на початку ХХІ століття стосувалась декількох основних напрямків, а саме: забезпечення великих капіталовкладень в енергетику для підтримки адекватної відповіді на зростаючий попит на енергоресурси; створення та підтримання сприятливих умов для залучення інвестицій у енергетичний сектор та ужиття ефективних заходів щодо виконання контрактних зобов'язань; запровадження на національному та міжнародному рівнях заходів, що сприятимуть використанню поновлюваних та альтернативних джерел енергії, підвищенню віддачі родовищ та ін. регулювання ринку за допомогою підвищення енергоефективності та енергозбереження; обміну передовим досвідом у всіх ланках виробничо-збутового ланцюжка; встановлення національних цілей зниження енергоємності розвитку та створення суворих стандартів енергоефективності, фінансових та податкових стимулів для впровадження новітніх технологій» [7].

Варто наголосити на тому, що регулювання відокремлених спеціалізованих секторів енергетичного ринку здійснюють міжнародні спеціалізовані організації. Відомою міжурядовою організацією виступає Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) засноване 1957 р. під егідою ООН.

Ключовими завданнями котрі є компетенцією МАГАТЕ представлені на рис. 2.

Питання стосовно забезпечення безпеки МАГАТЕ розв'язує шляхом підписання угод про гарантії невикористання ядерної енергетики для розробки зброї, моніторингу роботи ядерних реакторів, реалізація контролю та інспектування.

Варто також звернути увагу на те, що: «основною метою роботи МАГАТЕ є констатація того факту, що всі дії в галузі мирної атомної промисловості не призначаються для військових цілей. Підписання державою подібної угоди є свого роду гарантією того, що дана країна не проводить дослідження військового призначення. Саме тому даний документ є угодою про гарантії. Але при цьому МАГАТЕ є лише суто технічним органом» [8].

Отже, варто наголосити на тому, що світовий енергетичний ринок виступає надзвичайно складною системою, котра може регулюватися самостійно, також ринково з допомогою профільних міжнародних організацій.

Висновки. В результаті проведеного дослідження варто наголосити на тому, що міжнародне регулювання світового енергетичного ринку реалізується за допомо-

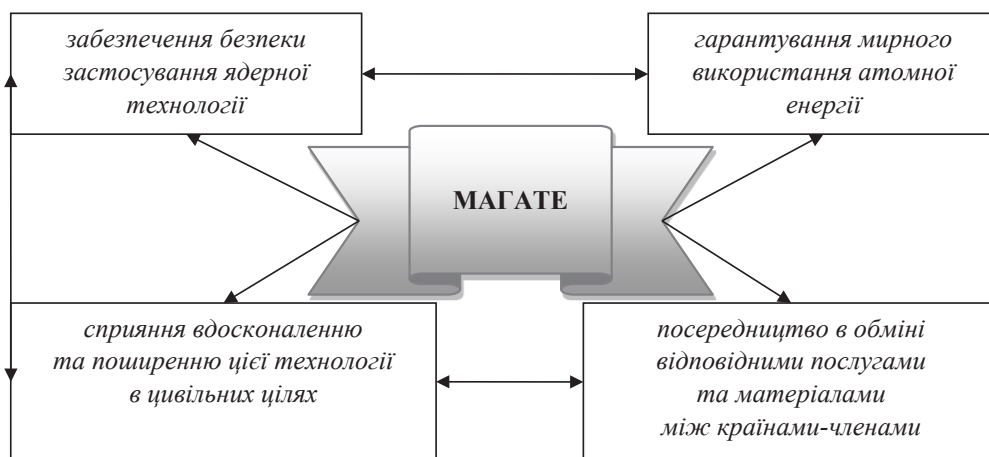

Рис. 2. Ключові завдання МАГАТЕ

Джерело: сформовано автором на основі [8]

гою міжнародних організацій, особливості та принципи роботи котрих більш детально були досліджені в статті. Також зазначимо, що ключовими завданнями регулювання функціонування світового енергетичного ринку в глобальних масштабах є: підтримання стабільності функціонування світового енергетичного ринку в довгостроковій перспективі, що задовольняє потреби експортерів і імпортерів; споживання енергетичних ресурсів за принципами врахування потреб екології і побажань наступних поколінь. Головними інструментами для регулювання мають слугувати зростання ефективності засто-

сування енергії, оптимізація її споживання, нарощення використання ресурсів поновлюваних враховуючи досягнення науково-технічного прогресу, ефективне управління стратегічними запасами і диверсифікація логістики імпорту. Існуючі та новостворені міжнародні організації і форуми, а також ґрунтовне багатовекторне дослідження проблем енергетичної сфери свідчать про те, що їх роль в регулюванні функціонування енергетичного ринку постійно збільшується, методологія регулювання видозміниться, пріоритети в регулюванні змістяться, насамперед, на користь відновлюваних енергоресурсів.

Список використаних джерел:

1. ОПЕК. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ОПЕК> (дата звернення: 03.10.2022).
2. Veerapoot M. Technology roadmap: geothermal heat and power, Renewable Energy Division, International Energy Agency, OECD/IEA, Paris ed., 2011. URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name> (дата звернення: 03.10.2022).
3. Білоцький С. Міжнародно-правові засади та інституційні механізми регулювання відносин у сфері екологічно орієнтованої енергетики. Одеса: Фенікс, 2015. 546 с.
4. Юр'єва П. Б. Світовий ринок нафти: ключові характеристики та тенденції. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип. 15. С. 85–94.
5. OPEC-IEA cooperation and the international oil market outlook. URL: https://www.opec.org/opec_web/en/886.htm (дата звернення: 04.10.2022).
6. Заключний документ Гаазької конференції з Європейської енергетичної хартії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_061#Text (дата звернення: 04.10.2022).
7. G8 Commitments on Energy. URL: <http://www.g8.utoronto.ca/references/energy.pdf> (дата звернення: 04.10.2022).
8. МАГАТЕ. Міжнародне агентство з атомної енергії. URL: <https://www.iaea.org/> (дата звернення: 04.10.2022).

References:

1. OPEC. Wikipedia. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ОПЕК> (accessed 3 October 2022).
2. Veerapoot, M. (2011). Technology roadmap: geothermal heat and power, Renewable Energy Division, International Energy Agency, OECD/IEA, Paris ed. Available at: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/name> (accessed 3 October 2022).
3. Bilocjkyj, S. (2015). *Mizhnarodno-pravovi zasady ta instytucijni mekhanizmy rehuljuvannja vidnosyn u sferi ekologichno orijentovanoji energhejtyky* [International legal principles and institutional mechanisms for regulating relations in the sphere of ecologically oriented energy]. Odessa: Feniks. (in Ukrainian)
4. Jur'jeva, P. B. (2019). Svitovyj rynek nafty: ključovi kharakterystyky ta tendenciji [World oil market: key characteristics and trends]. *Ekonomika i suspiljstvo*, vol. 15, pp. 85–94.
5. OPEC-IEA cooperation and the international oil market outlook, Available at: https://www.opec.org/opec_web/en/886.htm (accessed 4 October 2022).
6. Final document of the Hague Conference on the European Energy Charter. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_061#Text (accessed 4 October 2022).
7. G8 Commitments on Energy. Available at: <http://www.g8.utoronto.ca/references/energy.pdf> (accessed 4 October 2022).
8. IAEA. International Atomic Energy Agency. Available at: <https://www.iaea.org/> (accessed 4 October 2022).

GLOBAL ASPECTS OF REGULATING THE FUNCTIONING OF THE WORLD ENERGY MARKET

Summary. The article examines the key features of regulating the functioning of the global energy market through the mediation of international organizations. The statement of scientists regarding the fundamental features of the work of international organizations in the global regulation of the functioning of the world energy market is considered. It has been established that global energy markets are rapidly transforming. The article substantiates the structure of international energy in the context of regulating the functioning of global energy markets. In the course of the study, it was established that the key tasks of regulating the functioning of the world energy market on a global scale are: maintaining the stability of the functioning of the world energy market in the long term; consumption of energy resources according to principles taking into account the needs of ecology. It is the regulation of the functioning of the world energy market at the international level that will make it possible to effectively solve global problems of the distribution of energy resources, encourage their rational use and make it possible to establish the key principles of energy security in the world. Energy, as the basis of civilization, affects the directions and rates of economic and social development of the world, its security and international relations. Almost all aspects of human life are to one degree or another related to the transformation and use of energy. The main tools for regulation should be increasing the efficiency of energy use, optimizing its consumption, increasing the use of renewable resources taking into account the achievement of scientific and technical progress, effective management of strategic reserves and diversification of import logistics. Existing and newly created international organizations and forums, as well as a thorough multi-vector study of the problems of the energy sector, indicate that their role in regulating the functioning of the energy market is constantly increasing, the regulatory methodology will change, and priorities in regulation will shift, first of all, in favor of renewable energy resources.

Key words: energy, energy resources, international organizations, regulation, global energy market, energy security.